TẠP CHÍ NGHIÊN CỨU
PHẬT HỌC
CƠ QUAN NGÔN LUẬN CỦA TRUNG ƯƠNG GIÁO HỘI PHẬT GIÁO VIỆT NAM
ISSN: 2734-9195

Chùa Tiêu Sơn: "Cõi thiêng" khởi nguồn vương triều nhà Lý

ISSN: 2734-9195 14:30 16/05/2026

Chùa Tiêu được coi là "cõi thiêng" khởi nguồn cho vương triều nhà Lý (1009 - 1225).

Tác giả: **Đặng Việt Thủy**

Ít ai biết rằng, trước khi dời đô về Thăng Long rồng cuộn hổ ngồi, vị vua khai quốc **Lý Thái Tổ** đã trải qua những năm tháng tuổi thơ tôi luyện dưới bóng cổ thụ núi Tiêu Sơn. Chùa Tiêu không chỉ là một ngôi cổ tự, mà là "*long mạch*" phát tích một vương triều rực rỡ, nơi những lời sấm truyền của Quốc sư Vạn Hanh đã làm thay đổi hoàn toàn vận mệnh của dân tộc Việt.

Dưới chân núi Tiêu Sơn, Thiền sư Vạn Hạnh đã rèn giũa Lý Công Uẩn thành bậc minh quân, đồng thời lan truyền sấm truyền về thời cơ của triều đại mới, thể hiện nhãn quan chính trị sâu sắc. Nơi đây không chỉ là chốn tu hành mà còn là cái nôi hình thành tầm nhìn chiến lược cho việc dời đô về Thăng Long sau này.

Cổng chùa Tiêu Sơn (Bắc Ninh). Ảnh sưu tầm.

Chùa Tiêu hay **chùa Tiêu Sơn** còn gọi là Thiên Tâm tự, tọa lạc trên lưng chừng núi Tiêu, thuộc phường Tương Giang, thành phố Từ Sơn (cũ), nay thuộc phường

Tam Sơn, tỉnh Bắc Ninh. Chùa Tiêu gồm hai ngôi chùa (chùa Trên - chùa Thiên Tâm và chùa Dưới - chùa Trường Liêu còn gọi là chùa Lục Tổ).

Theo sử sách, chùa Tiêu có từ thời Tiền Lê. Đến thời Lý đã là một trong những trung tâm Phật giáo lớn. Chùa là nơi tu thiền và giảng pháp của nhiều cao tăng thời Lý.

Chùa Tiêu là nơi thờ Thiền sư Vạn Hạnh, vị Quốc sư của hai triều Tiền Lê và Lý. Ông có công lớn trong việc giáo dưỡng, truyền thụ tri thức và đưa vua Lý Công Uẩn lên ngôi, lập nên vương triều Lý, một trong những vương triều thịnh trị nhất trong lịch sử phong kiến Việt Nam.

Chùa Tiêu được coi là "*cõi thiêng*" khởi nguồn cho vương triều nhà Lý (1009 - 1225). Chùa Tiêu là nơi **Lý Công Uẩn** được sinh ra, ông là người làng Cổ Pháp (nay là Đình Bảng, phường Từ Sơn, tỉnh Bắc Ninh), sinh ngày 12 tháng 2 năm Giáp Tuất (974). Từ nhỏ, vua đã bộc lộ sự thông minh, vẻ người tuấn tú khác thường và được sư Vạn Hạnh nhận định có tố chất phi thường, sau này nhất định trở thành bậc minh chủ, cứu được nước, yên lòng dân.

Về tên gọi của chùa, các nhà nghiên cứu cho rằng đây là ngôi chùa đứng giữa trời đất một vùng, lại có ba làng Tiêu: Tiêu Sơn, Tiêu Long, Tiêu Thượng, nên chùa còn có tên là Ba Tiêu. Ngay dưới chân chùa Tiêu, người ta đã tìm thấy những di tích của nền văn hóa Phùng Nguyên. Đây cũng là nơi mà dòng sông Tiêu Tương huyền thoại với truyền tích Trương Chi và là nơi có rất nhiều câu chuyện về lịch sử chống ngoại xâm của nhân dân ta thời Bắc thuộc.

Quy mô của chùa Tiêu xưa rất lớn, gồm có viện Cảm Tuyền, lầu Tiên Lĩnh, tòa Thượng điện. Qua các thời kỳ lịch sử, chùa đã nhiều lần xây dựng, tu bổ, tôn tạo.

Thời Lê Trung Hưng, chùa Tiêu được trùng tu mở rộng với quy mô lớn với trăm gian, nên còn có tên chùa "*Trăm gian*". Đến thời Nguyễn, triều vua Bảo Đại, chùa tiếp tục được trùng tu và ghi lại trên câu đầu của toà Tam bảo. Trong những năm kháng chiến chống Mỹ, chùa đã bị địch ném bom phá hoại gần như hoàn toàn, chỉ còn sót lại một số tượng Phật và đồ thờ tự.

Năm 2003, chùa được tôn tạo, dựng lại tòa Tam bảo và trong thời gian này nhiều hạng mục khác của chùa cũng được xây dựng. Kiến trúc hiện tại của chùa Tiêu là kiến trúc của những lần trùng tu tôn tạo.

Chùa Tiêu Sơn (Bắc Ninh). Ảnh sưu tầm.

Chùa gồm các tòa: Tam bảo, nhà Tổ, nhà khách, gác chuông. Tòa Tam bảo được dựng bằng bộ khung gỗ, chạm khắc trang trí hoa lá cách điệu. Nhà Tổ có mái theo kiểu chồng diềm. Chùa Tiêu hiện còn lưu giữ những giá trị vô cùng quý giá về văn hóa và sử liệu như sách "*Thiên Nam Ngữ Lục*" ghi chép về bà Phạm Thị - Thân mẫu của vua Lý Công Uẩn; pho tượng đồng Thiền sư Vạn Hạnh và bài vị ghi rõ "*Lý triều nhập nội, Tể tướng Lý Vạn Hạnh thiền sư thần vị*".

Tượng Thiền sư Vạn Hạnh trên núi Tiêu được đặt hướng về kinh thành Thăng Long. Ảnh: bacninhtv.vn

Ngoài những công trình chính, chùa Tiêu còn có một số công trình phụ trợ như: nhà khách, nhà sư... Trên đỉnh núi Tiêu còn có pho tượng Thiền sư Vạn Hạnh cao khoảng 5 mét, đứng uy nghiêm, mặt hướng về kinh thành Thăng Long như sự che chở vĩnh hằng cho vương triều và đất nước.

Nhục thân Thiền sư Như Trí khi được phát hiện trong vườn tháp. Ảnh: https://ngaynay.vn/

Đặc biệt, chùa Tiêu còn bảo lưu được 13 tháp mộ của các vị sư nổi tiếng từng trụ trì ở đây, trong đó có một tháp chứa nhục thân của Thiền sư Thích Như Trí - vị thiền sư trụ trì tại chùa và viên tịch năm 1723, là người có công khắc in cuốn "*Thiền Uyển tập anh*" vào năm 1715, rất quý giá đối với văn hóa Phật giáo Việt Nam. Trong tháp mộ lưu giữ nhục thân của thiền sư trong tư thế ngồi kiết già bên trong. Bí ẩn nhục thân **Thiền sư Như Trí** là một trong những hiện tượng tâm linh kỳ bí và hiếm gặp nhất tại Việt Nam.

Năm 1971, ni sư Đàm Chính trong lúc dọn dẹp tháp Viên Tuệ đã tình cờ phát hiện một viên gạch có khắc dòng chữ "*Hòa thượng Như Trí viên tịch năm 1723*",

mới biết trong tháp chính là nhục thân của thiền sư Như Trí. Sự việc này được giữ kín suốt nhiều thập kỷ trước khi được khai mở chính thức vào năm 2004. Khi mở tháp, các nhà khoa học kinh ngạc khi thấy Thiền sư Như Trí vẫn nguyên tư thế ngồi thiền định. Kết quả chụp X-quang và phân tích cho thấy toàn bộ bệ xương và thậm chí một khối vật chất tương đương phủ tạng vẫn còn nguyên trong bụng, dù ngài đã viên tịch hơn 300 năm.

Khác với xác ướp Ai Cập (phải lấy nội tạng), nhục thân thiền sư là kết quả của quá trình tu luyện đạt đến trình độ cao và kỹ thuật "*bó cốt bằng sơn ta*" độc đáo của Việt Nam. Ngài được bọc bằng nhiều lớp vải và sơn mài, sau đó thếp bạc để bảo vệ. Nhục thân thiền sư Như Trí cùng nhục thân hai vị thiền sư ở chùa Đậu là những minh chứng sống động cho đỉnh cao của thiền định và kỹ thuật tượng táng độc đáo tại Việt Nam. Thiền sư Như Trí là đệ tử của thiền sư Chân Nguyên, có công lớn trong việc phục hưng **Thiền phái Trúc Lâm Yên Tử**.

Lầu Quan âm Bồ tát tại chùa Tiêu Sơn - Bắc Ninh. Ảnh: bacninhtv.vn

Do địa thế trên sườn núi, các kiến trúc của chùa Tiêu nằm trên độ cao dần. Tòa Tam bảo hướng Tây, bố cục hình chữ Đinh. Hai bên là hai lầu chuông và gác trống. Tòa Tiền đường kiến trúc 5 gian xây tường hồi bít đốc. Bộ khung gỗ gồm 5 hàng cột, 3 trước, 2 sau. Vì nóc có kết cấu kiểu giá chiêng, vì nách kiểu kẻ ngồi và hiên dùng kết cấu kẻ. Nền nhà lát gạch đỏ. Thượng điện kiến trúc hình chữ Nhất dọc kiến trúc 3 gian, đầu hồi xây bít đốc. Phía bên phải Tam bảo là khu vườn, gần đây đã có những bậc đá dần lên đỉnh Tiêu Sơn. Nơi đây đặt tượng Thiền sư Vạn Hạnh được xây dựng năm 1993. Phía dưới là vườn tượng được thiết kế rất đẹp.

Chùa có nhà Tăng gồm 2 tòa đặt song song liền nhau, dài 5 gian, đầu hồi bít đốc, 2 mái. Bên trái nhà Tăng là nhà Tổ, gồm 2 tòa đặt song song liền nhau, kiến trúc 3 gian 2 chái. Cả hai tòa đều có mái kiểu chồng diêm, 2 tầng 8 mái.

Bên trong nhà Tổ đặt ban thờ các vị sư Tổ trụ trì chùa, trong đó có khám thờ với tượng đồng Thiền sư Vạn Hạnh và tượng nhục thân của Thiền sư Như Trí.

Trong chùa hiện còn lưu giữ được nhiều di vật quý như pho tượng Quan Âm tọa sơn (Thượng điện) mang phong cách nghệ thuật cuối thế kỷ XVII; hai pho tượng Quan Âm đứng có phong cách nghệ thuật thế kỷ XVIII; Tấm bia tứ trụ "*Lý gia linh thạch*" niên đại Vĩnh Thịnh thứ nhất (1705); Ngoài ra còn có chuông "*Trường Lưu tự chung*" niên đại Thiệu Trị thứ 3 (1843)..

Một góc khu vườn tháp cổ tại khuôn viên chùa Tiêu. Ảnh: bacninhtv.vn

Chùa Tiêu không chỉ gắn với câu chuyện lịch sử độc đáo mà điều đặc biệt khác với các nơi là chùa không đặt hòm công đức. Các khu vực quan trọng như: gian Chính điện, Tam bảo, nhà thờ Tổ,... đều không có bất kỳ hòm công đức nào. Các ban thờ trong chùa, chỉ bày hoa quả, bánh kẹo cùng đèn nhang đơn giản. Hàng chục năm qua, chùa duy trì chỉ nhận tiền công đức của phật tử để phục vụ tu sửa hay xây dựng cơ sở hạ tầng. Ngoài ra, chùa không cho đốt vàng mã và dâng sao giải hạn nhằm bảo vệ không khí thanh tịnh, để mọi người đến đây có thể hưởng môi trường tâm linh sạch sẽ, trong lành.

Với những giá trị lịch sử, văn hóa, chùa Tiêu là môt trong những danh lam cổ tự lâu đời đại diện cho vùng Kinh Bắc, gắn liền với nhiều tài liệu cổ vật và những truyền thuyết, giai thoại phản ánh sống động về sự tích, lai lịch, công trạng của Lý Công Uẩn. Chùa Tiêu được công nhận là Di tích Lịch sử Văn hóa Quốc gia năm 1991.

Vượt qua những thăng trầm của hơn một thiên niên kỷ, chùa Tiêu vẫn đứng đó như một mốc vàng son, nối liền quá khứ hào hùng của vương triều nhà Lý với hiện tại thanh bình. Không phô trương, không náo nhiệt, ngôi cổ tự chọn cho mình một sự tĩnh lặng tuyệt đối để canh giữ những bí ẩn về nhục thân bất tử và những giá trị nhân văn cao đẹp của **Phật giáo Việt Nam**.

Về với Tiêu Sơn, không chỉ là để chiêm bái một danh lam, mà là để tìm lại bản ngã, để lắng nghe tiếng vọng của lịch sử và để thấy rằng: có những giá trị sẽ mãi trường tồn cùng thời gian, như chính tinh thần của thiền sư Vạn Hạnh vẫn dõi theo từng bước chuyển mình của đất nước. Chùa Tiêu - nơi lịch sử được viết bằng tâm linh, và tâm linh được nuôi dưỡng bởi những huyền thoại bất tử.

Tác giả: **Đặng Việt Thủy**